

Viena širdis, padalyta dviem šalims

Tai istorija žmogaus kūrėjo, kuris visą gyvenimą nesiblaškydamas dirbo tai, kas reikia.

Užaugęs Šateikiuose, Žemaitijoje, Emilis Vinteleris studijavo mediciną Charkovo universitete, kur 1909 metais apgynė daktaro disertaciją. Dirbo patologoanatomu įvairiuose Rusijos miestuose. Prieš grįždamas į Lietuvą, ligi 1922-ųjų buvo Samaros universiteto Patologinės anatomijos katedros vedėjas ir universiteto prorektorius. 1922–1941 metais – patologijos anatomijos profesorius Lietuvos (vėliau – Vytauto Didžiojo) universitete. Pagrindinės profesoriaus tyrinėjimų kryptys buvo vėžys, reumatas, geografinė patologija (krašto patologija) ir kepenų cirozė.

Šiandien Emilis Vinteleris ne vienam mūsų tik tolimes istorija, gal tik vienas vienintelis dar neparašytas medicinos istorijos puslapis. Juolab kad daugiau kaip 50 metų mums įkyriai buvo tikinama, kad nieko, kas praėity būtų gero, nevalia prisiminti, o tik reikia pamiršti. Kita vertus, „miršta tik tas, kurį visi pamiršo“.

Kas paskatino būsimąjį mediką Emilį Vintelerį pasirinkti ne kokią klinikinę profesiją – vidaus, vaikų ligas ar chirurgiją, akušeriją, o teorinę mediciną – patologinę anatomiją, patologiją? Siekimas nuosekliau ištirti ir suvokti ligos mechanizmą, jos bendruosius raidos dėsnius. Disertaciją iš patologinės anatomijos parašė ir apgynė Emilis Vinteleris Charkovo universitete, viename iš nedaugelio Rusijos imperijos universitetų, kur eksperimentas, tikrasis mokslas visada buvo gerbiamas.

Profesorijaujantis Samaros universitete Emilis Vinteleris gavo kvietimą dalyvauti vos dar tik besikuriančio Lietuvos universiteto skelbiamame konkurse vakuojančioms profesorių vietoms užimti.

Konkursas buvo organizuojamas demokratiškais pagrindais. Buvo leidžiama dalyvauti ir užsieniečiams, tačiau kiekvienas užsienietis privalėjo pasižadėti per atitinkamą laikotarpį išmokti valstybinę kalbą, kad paskaitas galėtų skaityti lietuviškai. Profesoriumi Vinteleriumi to nereikėjo daryti. Jis mokėjo lietuviškai. Juk buvo gimęs ir augęs Žemaitijoje. Šateikiai – kaimas gražioje aukštoje Blendžiaivos pakrantėje. Nuo senų laikų tai – grafų rezidencija. XIX amžiaus antroje pusėje Pranciškus Pliateris čia pastatė išpūdingą gotiško stiliaus Šv. Morkaus Evangelisto bažnyčią. Grafas pasodino vieną gražiausių Lietuvos parkų su daugybe retų medžių, išlikusių iki mūsų dienų. Tebėra ir mediniai buvusio dvaro rūmai (XVIII amžiaus architektūros paminklas), nuo kurių grakščios bažnyčios link veda kaštonų alėja. Kitados šalia parko tyvuliavo du didžiuliai tvenkiniai. Vienas – jau seniai maurais užjęs, kito vanduo ėmė sukti malūno gurnas. Malūnininką Georgą Nicklausą Vintelerį (1832–1895) grafas pasikvietė net iš Šveicarijos, Glaruso kantono, Emilio Vintelerio protėvių žemės. Į Šateikius atkeliavusi Vintelerių šeima čia įsikūrė dar XIX šimtmečio aštuntajame dešimtmetyje ir prigijo.

1923 metų balandžio 14 dieną profesorius Emilis Vinteleris Lietuvos universitete skaitė savo „įžanginę lekciją“, „Patologinės anatomijos reikšmė medicinoje“. Skaitė lietuviškai, tiesa, nepamiršdamas atsiprašyti klausytojų, kad ketvirtį amžiaus kilnodamasis po įvairius Rusijos imperijos miestus bus jau kiek primiršęs lietuvių kalbos taisykles. „Nors aš dar labai silpnai susipažinęs su lietuvių kalba, betgi laikau reikalingu skaityti savo įžanginę lekciją valstybine kalba, – į klausytojus kreipėsi profesorius. – Manau, kad susirinkusieji nebus prie manęs per griežti už galinčius išsiskverbti mano paskaitoje netobulumus kalbos atžvilgiu.“ Daugiausia dėmesio profesorius paskaitoje skyrė mokslų ryšiams su praktine medicina, pabrėždamas, kad patologoanatomo pareiga ir pašaukimas – būti geru gydytojo klinicinisto talkininku ir jo bendraminčiu. Patologoanatominiai tyrimai turėtų praversti praktikos gydytojui jo kasdieniniame darbe.

Kas gi gydytojui visais laikais buvo ir šiandien tebėra sunkiausia? Diagnozė. Mūsų laikais jau žinoma apie 10 000 ligų, pasireiškiančių be-

veik 100 000 simptomų. Tad suprantame, koks ilgas kartais kelias į ligos pažinimą. „... patologoanatominio Instituto artimas ryšys su praktine medicina yra svarbus dar ir dėl to, kad gydytojai, t.y. chirurgai, kai kada reikalauja skuboto atsakymo, pavyzdžiui, į klausimą apie kokią nors naviką, ar jis piktybinio, ar gėrybinio pobūdžio. Patologoanatomo atsakymas į chirurgo pastatytą klausimą vaidina svarbų vaidmenį to ar kito gydymo metodo parinkime, ir tuo būdu nuo jo gali priklausyti ligonio gyvybė...“

Netrukus profesoriaus Vintelerio pastangomis Lietuvoje pradėta diegti biopsija – ligos pažeistų audinių gabalėlio, paimto iš ligonio, mikroskopinis tyrimas, labai informatyvus būdas piktybiniam ar nepiktybiniam augliui išaiškinti. Mūsų laikais sunkiai išivaizduojamas ligonio, kuriam įtariamas vėžys, tyrimas neatlikus biopsijos. Šio tyrimo metodo pionierius Lietuvoje buvo profesorius Vinteleris. Medžiaga būdavo siunčiama į Patologijos institutą profesoriumi. Penkerių metų (1923–1927) katedros ataskaitoje profesorius Vinteleris pirmą kartą pateikė duomenis apie instituto laboratorijoje atliekamą biopsinės medžiagos makro- ir mikroskopinius tyrimus, faktus ir skaičius, kurių, deja, dar nebuvo labai daug. Iš viso per tą laikotarpį buvo atlikti 488 tyrimai ligonių iš Kauno ir 142 ligonių iš provincijos.

Baigdamas savo ataskaitą, profesorius apgailestavo, kad Patologijos instituto personalas priverstas dirbti labai sunkiomis sąlygomis: „... turiu pažymėti, – rašė Vinteleris, – kad ligoninės trobesiai yra ligoninės reikalams nepritaikyti (buvusioji rusų munitinė), namai seni, apgriuvę. Remontas reikalauja didelių sumų. Ateityje manoma visi trobesiai pagrindinai pertvarkyti ir praplėsti...“

Ilgainiui onkologija tapo Emilio Vintelerio vadovaujamo Patologijos instituto prioritetine tyrinėjimų kryptimi. Per antrąją Patologijos instituto gyvavimo penkmetį jau buvo atlikti 1753 makro- ir mikroskopiniai tyrimai. Tik per 1938 metus – 1610 tyrimų.

Profesoriaus Vintelerio iniciatyva, jo pastangomis 1933 metais Lietuvoje buvo įkurta Draugija kovai su vėžiu, kurios pirmininku profesorius buvo iki 1941-ųjų. 1937 metais Kaune įvykusio V Lietuvos gydytojų kongreso metu veikė ir „Kovos su vėžio liga“ sekcija, kuriai pirmininkavo Emilis Vinteleris ir Vladas Kuzma. Kongreso dalyviams buvo pademonstruotas prof. Vintelerio ir jo bendraautorių sukurtas filmas *Vėžio morfologija*, kuri

komentavo pats profesorius. 1938-aisiais išleista Vintelerio knygelė *Apie vėžio ligą*. Tarpukario metais tai buvo pirmasis leidinys lietuvių kalba apie vėžį. Profesorius skaitė pranešimus vėžio morfologijos klausimais ir Lietuvos medicinos draugijoje. Bet onkologijos vadovyje (*Onkologija*, Vilnius, 1992), pasirodžiusiame jau po 1990 metų, Lietuvai vėl atkūrus nepriklausomybę, cenzūros varžtams subyrėjus, Emilio Vintelerio vardo nebeliko. Kodėl? Gal pamirštas? O gal ir knygos sudarytojams nežinomas? Deja, panašaus nepelnyto likimo profesorius, vienas pirmųjų kepenų cirozės tyrinėtojų Lietuvoje, sulaukė ir lietuvių hepatologinėje literatūroje. O juk Vinteleris, vienintelis Lietuvos medicinos mokslininkas, 1931 metais buvo pakviestas į tarptautinį forumą Ženevoje skaityti paskaitos apie kepenų cirozę. Vėliau tas pranešimas buvo išspausdintas tarptautinės konferencijos leidinyje (*Comptes rendus de la prem. conférence internat. de Pathologie géographique*, Genève, 1933). Per pastaruosius 50 metų išleistuose reumatologijos leidiniuose taip pat pasigendame Emilio Vintelerio vardo. Pokario metais jis paprasčiausiai buvo pamirštas. Ar ne laikas „grąžinti“ lietuvių reumatologijos istoriją? Juk Vinteleris stovėjo prie reumatologijos kūrimo Lietuvoje ištakų. Tai neabejotinas ir neginčijamas faktas. Profesorius Vinteleris pirmasis Lietuvoje ėmė tyrinėti reumato funkcinį morfologinį substratą, lemiantį ligos išraiškas, ligos patogenezę ir eigą. 1934 metais profesoriaus iniciatyva buvo įkurta Draugija kovai su reumatu. Aplinkybės susiklostė taip, kad draugija pradėjo savo veiklą ne Kaune, o Panevėžyje. 1934 metų balandžio 10 dieną draugijos įstatai buvo įregistruoti Panevėžio miesto savivaldybėje. Draugijos iniciatorių susirinkimas įvyko Panevėžyje. Praėjus vos pusantro mėnesio draugija persikėlė į Kauną. „Šių metų pradžioje iniciatorių grupės surašyti Draugijos kovai su reumatu įstatai gegužės 24 d. įregistruoti Kauno miesto ir apskrities viršininko įstaigoje. Birželio 13 d. įvyko steigiamasis draugijos susirinkimas, kuris išrinko laikinąją Centro valdybą ir Kauno skyriaus valdybą“, – rašoma *Medicinos žurnalo* 1934 metų aštuntajame numeryje. Draugijos laikinosios Centro valdybos pirmininku buvo išrinktas prof. Emilis Vinteleris, jis taip pat buvo išrinktas Kauno skyriaus draugijos pirmininku. Pirmasis visuotinis draugijos narių susirinkimas įvyko tą pačią metų spalio 7 dieną. Profesorius Vinteleris skaitė išanginį pranešimą „Reumato patologijos klausimu“.

Kūrybingo mokslininko tyrinėtojo interesai nesiribojo tik vėžio, reumato ir kepenų cirozės problematika. Jo moksliniai interesai siekė kur kas plačiau. Kodėl įvairiuose žemynuose ir kraštuose plinta skirtingos ligos, kodėl tomis pačiomis ligomis vienur persergama lengviau, kitur ligos eiga sunkesnė ir ne visada nuspėjama? Šiuos klausimus tyrinėja Pasaulinė geografinės patologijos komisija (centras – Šveicarijoje). Emilio Vintelerio iniciatyva Lietuvoje taip pat įkuriama „... geografinės patologijos draugija, siekiant išaiškinti vietinės ligų ypatybes, sulig jų būdu ir pasidarymo sąlygomis, kad paskatintų ligų esmės pažinimą ir kovą su jomis“, – rašė profesorius Emilis Vinteleris straipsnyje, skirtame aktualioms tarptautinės medicinos problemoms.

Profesorius Vinteleris vadovavo lietuvių mokslininkų daktaro disertacijoms, mokslo darbams, skaitė paskaitas Ženevoje apie lietuvių medicinos mokslo laimėjimus, atstovavo Lietuvai Šveicarijoje vykusiose konferencijose, simpoziumuose. Tarpukario Lietuvoje jis buvo žinomas kaip „didysis šveicaras“. Vinteleris buvo vienas lietuvių ir šveicarų medicininių ir kultūrinių ryšių pradininkų.

Nebeliko profesoriaus Vintelerio artimų bendradarbių, bičiulių. Prieš penkerius metus į amžinybę išėjo buvusi profesoriaus vyresnioji asistentė profesorė Janina Lašienė. Nebėra tarp gyvųjų ir kito profesoriaus bendradarbio profesoriaus Antano Starkaus, Balio Sruogos likimo draugo. Užtat dar galima Lietuvoje sutikti vieną kitą buvusį profesoriaus Emilio Vintelerio mokinį. Dabar tai jau žilagalviai, orią laikyseną ir gerą atmintį išsaugoję tarpukario studentai medikai. Prisimena jie profesorių Emilį Vintelerį kaip gerai savo dėstomą dalyką išmaniusį mokytoją – profesorių eruditą. Ogi ne mažiau svarbu – kaip žmogų, nuolat ugdytą tarpusavio santykiuose niekuo nepakeičiamą toleranciją, pagarbą žmogui, kad ir kokios tautybės ar tikybos jis būtų. Kiekviena proga profesorius savo studentams primindavo, kad medicina – ne grynas mokslas, o mokslo ir meno sintezė.

Deja, visi jo mokinių prisiminimai paprastai baigdavosi pusės amžiaus senumo istorija – 50 000 vokiečių repatriacija 1941 metais. Teorinės medicinos rūmuose išliko Patologinės anatomijos institutas su laboratorijomis, Patohistologiniu muziejum. Kauno autobusų stoties pašone prabėgančioje Sopranų gatvėje prie pailgo raudonų plytų mūro prisiglaudęs nedidelis dviaukštis namas su mansarda, pažymėtas dešimtuoju numeriu (tarpukario

metais – Sopranų 6). Apatiniame šių namų aukšte butą nuomojo Vinteleriai. 1938-ųjų rugpjūčio 2 dieną čia gimė vyriausioji šeimos atžala sūnus Oskaras. Dabar inžinierius, seniai savo šeimą sukūręs, gyvena netoli Ulmo miesto Bavarijoje (Vokietija). Su Oskaru Vinteleriu turėjau progos susitikti Vetclaro mieste (Heseno žemėje). Oskaras Vinteleris su žmona čia buvo atvykę į lietuviškos knygos šventę „Susitikimai su Lietuva“. Paskatino vis tie iš tėvo pasakojimų likę sentimentai Lietuvai.

Repatrianto likimas Emilį Vintelerį buvo nutrenkęs į Hanoverį. Šiame mieste nuo amžių universiteto nebuvo. Tad teko tenkintis kuklia patologinės anatomijos laboratorijos bendradarbio vieta vienoje seniausių Hanoverio ligoninių – Nordstadtkrankenhouse. Karas Vintelerių neaplenkė. 1943-ųjų pavasarį naktinio anglų aviacijos antskrydžio metu seniai statytas namas Freiligratho gatvėje Nr. 1 buvo paverstas didžiuliu griuvėsių kalnu. Viskas vyko naktį, kai žmonės miegojo. Žuvo visi namo gyventojai, išskyrus Vintelerius. Laimingo atsitiktinumo dėka tą lemtingąją naktį Emilis Vinteleris budėjo ligoninėje. Išliko gyva ir žmona Emilija su vaikais: jie tuo metu viešėjo pas gimines Jackavo kaime netoli Udrijos girios.

Profesorius Emilis Vinteleris studentams skaitė paskaitas, vedė pratybas, rašė mokslo darbus, o vos radęs atokvėpio valandėlę „eidavo į save“ – kūrė eilėraščius. Nesistebėkim, kad medicinos profesorius rašė eiles. Atrodo, visais laikais buvo gydytojų, kuriems mokslas ir etinės medicinos normos buvo susipynusios su romantine pagarba poezijai. Ir gydytojui, ir rašytojui visais laikais rūpėjo ne dalis žmogaus, o jo visuma, žmogus.

Rašė vokiškai, savo kūrinius spausdino vokiečių kalba Lietuvoje išeinančiuose leidiniuose. 1938 metais Kaune išėjo poezijos knygelė *Träume und Gedanken* (Sapnai ir mintys). Knygutės autorius E. Molis. Molis – slapyvardis, o gal tikrasis knygos autoriaus vardas? Dėl to ilgai sukti galvos nereikėjo. Mano aptikto egzemplioriaus tituliname lape buvo dedikacija – prieškariniam *Lietuvos žinių* redaktoriui Jonui Kardeliui: „Gerbiama p. J. Kardeliui nuo autoriaus E. Wintelerio 7/XII 1938.“

Dar vaikystėje Šateikiai Emilį Vintelerį įkvėpė plunksną paimti į rankas. Ir vėliau iš seno Šateikių malūno, tarsi ten slėpėtų būsimojo poeto dvasios lobiai, jis sėmėsi emocijų, kūrybinių impulsų, jaunystės prisiminimų.

Sunku sakyti, kokią poetinę brandą liudija poezijos knygelė *Träume und Gedanken*. Emilio Vintelerio-Molio poezija – pastabaus ir kuklaus

metraštininko eiliuoti užrašai, mėginimas išiklausyti į savo laiką, pokalbis su praeitimi, siekimas pasidalyti patirtais išpūdžiais, jausmais ir mintimis. Tai poezija, kuri paperka ne eilėdaros tobulumu ar kokiomis poetinėmis naujovėmis, o žavi paprastumu, savo „atspirties tašku“ – lietuviškais motyvais. Ne vieno jo eilėraščio („Tėviškė“, „Išvyka į Šateikius“, „Lietuva“, „Senasis karo muziejus Kaune“, „Vasaros vakaras Zarasuose“ ir kt.) svarbiausias veikėjas – gimtieji Šateikiai, kuriuos poetas apdainuoja su meile ir ilgesiu.

Beje, labiausiai įsimena emocionalus eilėraštis „Helvetia und Litauen“ („Helvecija ir Lietuva“). Čia autorius kalba apie dvi tolimas, o kartu artimas Tėvynes, glūdinčias jų abiejų sūnaus širdyje.

Neklausdamos, ar sunku, –
Jau taip lemties man skirta, –
Dvi fėjos be kalbų ilgų
Pasidalino širdį.

Ir kai viena dalis Pietuos
Kalnais neatsidžiaugia,
Kita dalis kaip visados
Mane į Šiaurę traukia.

Ramybės niekaip nerandu
Ir nuolat kankinuos,
Tačiau vis viena suprantu:
Tai – ne kančia, o laimė!

Per žemę eisiu išdidus
Ir jausiu trauką taurią:
Helvecija šauks į Pietus,
o Lietuva į Šiaurę...

Vienas lyriškiausių poeto eilėraščių vadinasi „Mollis“ – tai nedidelis miestelis, kurį iš visų pusių supa švieskepuriai dantyti kalnai, Alpių priekalnės. Glaruso kantono miestas, dydžio sulig Plunge. Mollis – Vintelerio

protėvių tėviškė. Pasirinkdamas slapyvardį Molis, poetas paprasčiausiai sulietuvino protėvių giminės vardą. Iš Mollis pasidarė Molis.

Mirė Šateikių sūnus Getingene, 1972 metais, kur ir palaidotas prestižinėse kapinėse Stadtfriedhof Göttingen Kasselio gatvėje.

Pokario metais, gyvendamas iš pradžių Hanoveryje, vėliau – Getingene, Emilis Vinteleris-Molis išleido dar dvi poezijos knygas, paženklintas skausmu ir ilgesiu. Poetas ilgėjosi abiejų savo tėviškių – Helvecijos ir Lietuvos.

Jokūbas Skliutauskas